

Düzyazılarından Hareketle Turgut Uyar'ın Şiir Anlayışı ve Bir Eleştirmen Olarak Turgut Uyar

Turgut Uyar's Poetic Style Which Based on His Literary Works and Turgut Uyar as a Critic

İsmail KEKEÇ

Özet

Bilindiği üzere bir şairin şiir anlayışı hakkında değerlendirme yapılacaksa kuşkusuz şairin kendisinin kaleme almış olduğu yazıları, başvurulacak kaynakların başında gelir. Bu açıdan bakıldığında Turgut Uyar, şair kimliği yanı sıra son derece üretken bir eleştirmen kimliği ile de karşımızda durmaktadır. 1950'den başlayarak 1980'li yıllara kadar çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar kaleme alan Turgut Uyar'ın bu yazılarında çoğunlukla ve doğal olarak şiire dair meselelere kafa yordduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Uyar'ın şiirle ilgili yazılarının dışında dile dair düşüncelerini dile getirdiği, ülkemizdeki edebî dergilerin (özellikle taşra dergilerinin) tanıtımlarını yaptığı, 'eleştiri'nin ne'liği/niteliğine dair tespitlerini sergilediği, teferruatlı olmasa da öykü, roman, mektup gibi edebî türlere dair ilgili yazarın eserinden yola çıkarak görüşünü bildirdiği yazıları da mevcuttur.

Bu makale giriş ve sonuç kısımları hariç tutulacak olursa üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde Uyar'ın, şiir anlayışı ve şiir eleştirisi, ikinci bölümde şair tavrı ve şair eleştirisi, son bölümde ise eleştirmen tavrı ve eleştiri anlayışı ele alınmıştır. İlk bölümde Turgut Uyar'ın şiire dair düşünceleri genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmış, ikinci ve üçüncü bölümlerde ise genel bir bakış açısı yanı sıra Uyar'ın üstünde önemle durduğu kimi müstakil şahsiyetler hakkındaki düşüncelerine de yer verilmiştir. Böylelikle hem üzerinde fazla durulmayan eleştirmenlik tarafına dikkat çekebilmek hem de şiire olan bakış açısına dair ipuçları yakalayabilmek adına, bu türden

yorumlamalara olanak veren şairin kaleme aldığı kimi yazılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turgut Uyar, eleştiri, şiir, şair.

Abstract

As it is known, when a poet's poetic style will be discussed, the best way is to have a look his/her previous works. At this frame, Turgut Uyar, standing as a poet, has also an identity of a very prolific critic. In his writings between 1950 and 1980 in a wide range of different magazines and papers, he dealt mostly with the problems of poetry. In addition to his writings on poetry, he also has some writings on language, literary magazines (particularly on Anatolian ones) and what the literary criticism is. He has also some short writings on short story, novel and letter as literary genres that he deducted from some authors' works.

This paper consists of three parts except introduction and conclusion. In the first part Uyar's understanding of poetry, in the second part his poetic style and poetic criticism and in last part his critical stance and comprehension are evaluated. In the first part, the outline of Turgut Uyar's thoughts on poetry are offered and in the second and third parts, beside a general review some of his thoughts on important people are examined. Therefore, it is aimed in this paper to peer into some of Uyar's writings on his poetical and critical personality in order to put a light on his poetic style and less known critical side.

Key Words: Turgut Uyar, criticism, poetry, poet.

Dr., Uşak Üniversitesi, kekec@outlook.com

Giriş

İlk dönem şiirlerinde, kendinden önceki şiir tarzları içinde, bazen Ulusçu/hececi poetikanın, bazen de 'Garip şiiri'nin izini süren Turgut Uyar, sonunda diğer 'İkinci Yeni' şairleri gibi, ilk şiirlerinden farklı şiirler yazarak kendi şiir dünyasını oluşturmuştur. *Dünyanın En Güzel Arabistanı* (1959) isimli eseriyle İkinci Yeni'ye eklenen Uyar'ın poetik çizgisini değiştirmesinde; Demokrat Parti dönemindeki para patlaması, kapitalist anlayış ve kentleşme, kendisinin de büyük kentte - Ankara'da- yaşamaya başlaması gibi faktörler etkili olmuştur denilebilir. Bu faktörlerin yanı sıra Garip şiirinin içinde yaşanan toplumsal koşulları (her yönden kuşatılmış, bunalmış kentli bireylerin yalnızlığı, büyük kentin karmaşası gibi) yansıtmada yetersiz kalışı da Uyar'ı yeni bir şiir dili ve anlayışına yöneltmiştir (Karaca 2005: 158-159).

Şiir anlayışındaki bu kırılmaya rağmen, düzyazılarına belli, sabit bir şiir anlayışı hâkimdir denilebilir. Öyle ki çok azı hariç olmak üzere Uyar'ın çeşitli dergi ve gazetelerde kaleme aldığı yazılarında zikzaklara pek tesadüf edilmez. Bu tutumunda yazılarının büyük bir kısmını rüştünü ispat ettikten sonra -diğer bir ifadeyle İkinci Yeni'ye dâhil olmasıyla- yazması şüphesiz etkilidir. Ayrıca taşradan Ankara'ya atanması -büyük kentin imkânları ve kültürel/edebî ortamın hareketliliği bakımından- Uyar'ın yazma serüvenine ciddi bir ivme de kazandırmıştır.

Uyar'ın yazılarına bakıldığında* ilk göze çarpan şey onun meseleler karşısında takınmış olduğu eleştirmen tavrıdır. Şiir anlayışında olduğu gibi yazılarında da kalıplaşmaya, donukluğa, hazırcılığa karşı olduğunu hissettirerek farklı bakış açıları yakalamaya çalışmıştır. Bu çalışmada da şairin hem bu yönünü ortaya koyabilmek hem de şiir anlayışına dair ipuçları yakalayabilmek adına "şiire dair, şaire dair ve eleştiriye dair" başlıkları altında görüşlerine yer verilerek Turgut Uyar'ın poetikası ve eleştirel tutumu kuşatıcı bir bakış açısıyla gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

1. Şiire Dair

1.1. Bir Dünya Mirası Olarak Şiir

Şiiri bir insanlık çıkını olarak gören Uyar'a göre hangi siyasal, ekonomik doğrultuda kullanılırsa kullanılsın, şiirin birikimi durdurulup değiştirilemez. Kullandığı malzeme, binlerce yıldır kullandığı malzemedir. Onun yaratılması hiçbir sınıfa mal edilemez. Onu yaratan, yaşar durumda tutan genel bir dünya yaşamıdır. Başka bir deyişle açıklanmaz bir mantıkla kendiliğinden oluşmaktadır. Herkesin rahatça, sorumsuzca kullanacağı bir dünya mirasıdır. Bir yırtıcı hayvanla karşı karşıya gelme, ondan korunma ve onu yenme çabasıdır [1].

* Şairin düzyazılarının ve kendisiyle yapılan söyleşilerin derlenip, bir araya getirildiği eser için bkz. Uyar, Turgut (2009). *Korkulu Uсталık*. Alaattin Karaca (hızl.). Yapı Kredi Yayınları. [Turgut Uyar'ın çalışmaya konu olan yazıları ve atfı yapılacak sayfa numaraları için bu esere başvurulacaktır. Ayrıca Uyar'ın hangi yazılarına atfı yapıldığının net bir şekilde okur tarafından görülebilmesi ve okura kolaylık sağlama adına ilgili yazıların başlıklarına ve sayfa numaralarına metin içinde değil de çalışmanın sonunda "son notlar" başlığı altında yer verilmesinin daha yararlı olacağı düşünülmüştür].

1.2. Bir Zanaat İşi Olarak Şiir

Şiirin ve dolayısıyla şairin hak ettiği saygıyı göremediğinden yakınan Turgut Uyar, bunun sebeplerini de kendi anlayışına göre izah eder. Uyar'a göre şiir, hikâye yahut roman ara sıra yazılmaz. Herkesin ara sıra şiir yazması yüzünden, şiirin de diğer bütün sanatlar, hatta zanaatlar gibi bir meslek, bir bilgi, bir didinme, uğraşma ve eğitimle edinilebilir bir yetenek olduğunu hâlâ bir türlü kavrayamadığımızdan ötürü şiir bizde ciddiye alınmaz. Şairlerimiz bile çoğu yaptıklarını ciddiye almazlar. Bizde, hele bir önceki kuşaktan, kırkını geçtikten sonra hâlâ şair kalabilmiş çok az kişi vardır. Ama ömrünün sonuna kadar, hiç değilse davranışı ile başka sanat kollarına, başka yazı mesleklerine yüz vermemesi ile şair kalmış olanlar hak ettikleri ilgiyi ve saygıyı bulurlar ki Uyar'a göre Yahya Kemal'in ilkin büyüklüğü buradan ileri gelmektedir.

Bu didinmeyi, uğraşı, emeği göze alamıyorsa bir kişi hiç değilse gerçekten bunu bir iş belleyip, uğraşan, didinen şairlere saygı duymayı öğrenmelidir:

“Şiirin de –hikâye ve romanda olduğu gibi- bir duygulanma, bir aşırı duyarlık, bir esinti meselesi değil, önce, en önce bir bilgi, güç edinilir bir yetenek, bir zanaat işi olduğu anlaşılmalıdır artık. Eğer işi ozanlık değilse, eğer şiiri günü gününe izlemiyorsa, eğer şiire gerçekten saygısı yoksa, eğer ara sıra yazıyorsa, yazdıklarının hiç değilse şiir olmadığını kabullenmelidir kişi. Ozanın çabasına, yıllarca sürmüş didinmesine saygı göstermeyi bilmelidir.”[2]

1.3. Şiirde Açıklık/Kapalılık

“Anlamak bıkmamanın ilk adımıdır.”

Kapalı şiir-açık şiir ayrımını gereksiz bulan Turgut Uyar'a göre, böyle bir sınıflandırma yapmanın tutarlı bir yanı yoktur. İnsanoğlunun öyle duyguları, düşünceleri vardır ki ancak açık seçik söylenirse güzel olur. Öyleleri de olur ki, kulağını arkadan göstermek zorunda kalabilir. Bununla birlikte sonunda, şairin yaptığı her iki halde de aynı kapıya çıkar. Söylenen sözlerin aslında bir değeri varsa, uydurma değilse, anlaşılmasa bile o söz kendini sezdirir. Böyle şiirlere ancak saygı duyulur.

Kapalı denilen ve kendini kolay ele vermediği söylenen İkinci Yeni şiiriyle şiirimize yeni yeni özler gelmiştir. Bu şiirlerde, dikkatle ve severek okunursa kıpırdanan bir kalabalığı veya bir kişiyi bulmak mümkündür. Bütün bunların düpedüz söylenmesinin imkânsızlığının genç şairlerimizi ister istemez kapanık şiire zorladığını belirten Uyar, bununla birlikte her yeni özün kendi biçimini de beraberinde getireceği düşüncesindedir. Ayrıca dilimize çevrilen bazı yabancı şair ve yazarların etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Anlamayı bıkmamanın ilk adımı olarak gören Uyar, şiiri anlama hususunun da çok abartıldığı görüşündedir. Anlaşılan bizi dinlendirir, onda sevdiğimiz, bildiğimiz, alıştırdığımız şeyleri bulmak bizi huzura götürür. Yaradılışımız bir parça telaşlı ise sonunda bıcarsınız. İnsan anladığı şeyleri sevebilir, ama anladığı için onunla eğlenebilir de. Öyleyse şiir, bizi rahatlatmamalı, aksine huzursuz ederek rahatımızı kaçırmalıdır [3].

1.4. Kalıpların Dışına Çıkma: 'Küçük Adam'ın Büyük Dünyasına Yönelme

Kalıplaşmanın, durağanlaşmanın [4] her türlüsüne karşı çıkan Turgut Uyar, Orhan Veli'nin bu silkinmeyi yaptığını fakat ardından gelenlerin bunun açılımlarını yapamayarak, aynı tekdüzeliğe düştüklerini ifade eder. Yazınımuza bir "küçük adam" sokan Orhan Veli ve çağdaşlarının etkisiyle o günlerde her sanatçı karşı konulmaz bir iştahla, sömüre sömüre bu "küçük adam"ın günlük yaşayışını, günlük gelip geçici izlenimlerini, duygulanmalarını yazmışlardır. Bu günlük duyguların başında, en kaba, en yalınkat belirtilerle şehvet, açlık, yoksulluk vardır. Hikâyelerde olsun, şiirlerde olsun onu bir daha bulmanın, onunla durup dinlenmeden yüz yüze gelmenin kişiyi usandırdığını söyleyen Uyar, biraz da "büyük adamı" yahut "küçük adam"ın büyük, deli, karmaşık yönlerini anlatmayı teklif eder.

Yazılan şiirlerin hiçbirisinde ne bir kusur, ne de bir acemilik göze çarpar. Uyar'a göre kusursuzluk, önemli bir kusurdur:

"Şiirimiz aşağı yukarı değişmez bir kalıba girdi. Şiirlerin geometrik yapıları bile hemen hemen birörnek oldu. O 1940 yılları kuşağının yıkmak için kan ter dökerek uğraştıkları kalıpcılığa, donukluğa, hazırlapçuluğa, birörnekliliğe yeniden kapıldık. Hem bu sefer yenilik adına, ölçsüz uyaksız yazmak, bir de mızımız adamı söylemek, yeni olmak için yeter sanıldı. Yılların verdiği alışkanlıkla şiir yazmak kolaylaştı. Dergileri açın, şiirlerde hiçbir kusur, hiçbir taşkınlık bulamazsınız. Ölçülü, biçili, ustaca şiirlerdir. Bu biçim, ozanlarımızı o mızımız "küçük adama", o "küçük adam" da ozanlarımızı uyuntu, kaçınılmaz biçime zorluyor. Çoğunda biçim öz kaygısı bile yok." [5]

1.5. Şiirden 'Anlamak' mı yoksa 'Tat Almak' mı?

"Şiirden kim anlar?" sorusuna cevap arayan Uyar, bunun belli başlı bir ölçüsünün de olmadığını farkında olarak, yine de birtakım ipuçları bulunabileceğini söyler. Bunun için de ilkin "şiirden anlamak" yerine, "şiirden tat almak" kavramını koymakla işe başlanabileceğini söyler. Bir şeyden "tat almak" onu kavramaya, ondan anlamaya başlamanın ilk yolu sayılabilir. Hal böyleyken, şiirden anladığını sanıp da, ya da bu savda bulunup da onu sevmeyen, ondan "tat almayan", şiire bir çeşit "meta" gözüyle bakan nice yazarımız ortadadır.

Yine de herkesin şiirden anlayabileceğine inanan Uyar'a göre şiir, özel bir uzmanlık istemeyen tek sanat dalıdır ve bu yüzden de biraz kutsaldır [6].

1.6. Turgut Uyar'ın Toplumculuk Anlayışı

Hiçbir zaman toplumcu olmak kaygısı çekmediğini dile getiren Uyar [7], şiirde bütüne varmak isteğinin, düşüncesinin gereksinmesinin yalnız toplumcu şairlere has bir erdemmiş gibi gösterilmesini doğru bulmaz. Böylelerinin anladığı çeşit bir toplumculuktan uzak durmuştur. Böyle bir inanışı da yoktur. Bu tavrının sebebi, toplumculuğu küçümsemesi, yadsıması değil; toplumculuğun, kendisine göre kendisinin anladığı şiire göre olmamasıdır: "Hiçbir ortak anlayışa katılmadım şimdiye

dek. Bundan sonra da niyetim yok. Eğer bazılarıyla, şiirlerimde bazı ortak yönler bulunuyorsa, bu sözleşilmiş olduğundan değildir. Belki karşılıklı etkilenmelerdendir. Belki rastlantısalıdır.”[8]

Bunlarla birlikte şiirin toplumsal değişmelerden etkilenmediği, uzak olduğu düşüncesini de taşımaz. Aksine, şiire büyük hareketlerin, açık yahut içten içe oluşan toplumsal kaynaşmalardan, değişmelerden geldiğini; büyük savaş ertelerinin, büyük ekonomik gelişmelerin doğurduğu toplumsal dengesizliğin, duygularda yarattığı kargaşalığın, yoğunlaşmaların, değerlerin yetmez ya da gülünç duruma gelmesinin ilkin şiire yansıdığı görüşündedir. Durgun bir toplumda şiir değerlerinin uzun zaman değişmemesini, geleneğin uzun zaman baş tacı edilmesini de bunun en iyi kanıtı olarak gösterir. Ahmet Oktay da Turgut Uyar şiirini incelediği bir yazısında, şiirin sosyo-ekonomik değil, dilsel bir olgu olduğu yargısında bulunmakla birlikte dönemin (1950’li yıllardan başlayarak) diğer şairlerinde de olduğu gibi Uyar’ın şiirinin de, Türkiye’nin bahsi geçen dönemi boyunca yaşadığı ekonomik/politik/ideolojik dönüşümü bağlamında biçimlendiğini, gelişip değiştiğini belirtmekten geri durmaz. Çünkü özgün ve özgür bir dil kurabilmeyi başarabilen her şair dil dolayısıyla içinde bulunduğu toplumun bir üyesidir. Bu yüzden anlam da, son kertede ve her zaman ‘toplumsal olanla koşullu’ olmaktadır. Ahmet Oktay’a göre Turgut Uyar’ın hayatın meselesi ile şiirin meselesini özdeşleştirmesinin nedeni de bu bağlamda düşünülmelidir (Ahmet Oktay, 2008: 509).

Şiirin gerek yaşaması gerekse canlılığı ile kendi kendini eskiteceğini söyleyen Uyar, bu yüzden şiirde ölmezi aramanın boşuna bir çaba olacağını ifade eder. Öyle ki günü geldiğinde ölmeyen şiir, çağında da zaten pek yaşamamıştır. Bununla beraber değişen çağlar, değişen şiirler ortasında, insanda değişmeyi aramak akla gelebilir [9]. Toplumun, insanın, insanın yerinin, ilişkilerinin ve sorunlarının değişmesiyle birtakım kavramlarla yeni yeni karşılaşmamız kaçınılmazdır. Şiirin de en azından artık bir avunma, oyalanma değil, bir saptama, belki bir önerme olduğu anlaşılmalıdır. Şiirin çıkmazda olduğunu düşünen Uyar’a göre modern şiirin aksine Divan şiiri bu çıkmaza hiç düşmemiştir. Bunun sebebi de rahat işleyen bir şiir yapısına sahip olmasıdır:

“Rahat işleyen şiir kuşku vermemelidir. Belki yaşanandan geride kalmıştır, onun için. Divan şiiri hiç çıkmaza düşmedi. Hiç değilse Tanzimat’a kadar düşmedi. Çıkmaza giren insanla birlikte sarsıldı ve eskidi. Hece geride kalmayı kabullenerek başladı, onun için çıkmazda değildi. Sık sık dalgalanan, dalgalanmaları büyük bir toplumda, toplumu, yaşanandan değil, bir çeşit “vocabulaire”den kovalıyordu, sunulmuş sözcüklerden izliyordu. Buna boyun eğmişti.”[10]

Bütün bu tespitleri yaptıktan sonra Uyar, çözüm yolu olarak ise, bu çıkmazın bilincine varmayı ve bunu göz ardı etmeden işe koyulmayı teklif eder. Böylelikle şiir imkânlarına dar gelen anakronik bir ortamın ve buna bağlı bir şiir ortamının türemesinin önüne geçilebilir.

1.7. 'Anlam'ın Kalıcılığı, 'Anlama'nın Gereksizliği

Turgut Uyar, kimi eleştirmenlerde, şiirin sağlamlığına, güzelliğine, gerçekliğine ölçü tutulan 'anlama'nın yanlışlığını, yavanlığını eleştirmek için kaleme aldığı yazılarında, zaman zaman yanlış anlaşılmalara yol açsa da anlamın değil anlamının pek gerekli olmadığını vurgular. Anlamdan kastı ise, tahkiye edası, mantık düzeni değildir. O, şaire bütün duyarlığını söyleyebilme, her türlü söz ilişkilerini, görünümelerini, daha doğrusu "yaşayan kişilik"ini şiirine koyma olanaklarını veren özgürlükten yanadır. Böyle olursa şair, bilgisiyle, birikimiyle geliştirdiği o şaşmaz sezgisiyle, her türlü mantık düzeninin, anlam sınırının; hatta biçimin bile dışına çıkabilecektir [11].

"Kelimelerin, birer ufak anlam yükü, anlam değeri taşıdıkça, anlamsız şiirler yazılabileceğine inanmıyorum" diyen Uyar şiirde anlamı, ilkin ve her zaman, şiire çıkış noktası, gerekçe olarak baş tacı ettiğini de ilave eder. "Anlam" meselesinin gereğinden fazla üzerinde durulduğunu da belirten Turgut Uyar'a göre, anlamsız şiiri savunan şairler bile anlamdan kaçamazlar:

"Başarılı kurulmuş bir biçim bile, tek başına bir anlam değil midir? Ozanın bütün "anlamsız olma" kaygısına rağmen bir anlam değil midir? Bugün anlamsız şiiri savunanlar, acaba en güzel şiirlerinin, en azından sağlam kurulmuşlukları yüzünden bir anlama, daha yatkın deyimleriyle "hava"ya bağlanmaları yüzünden güzel olduklarını fark etmiyorlar mı? Üstelik ozanın bütün anlamsız olma gayretine rağmen okuyucu, okuduğu şiirde, nasıl olursa olsun bir anlam vehmetmeyecek midir? Okuyucunun bir şiiri saçma bulması bile, sonunda bir anlama bağlama işlemi değil midir? Saçma da "anlam" kategorilerinden biri değil midir?" [12].

Gelmiş, geçmiş bütün örnekler, bize ancak "anlamın" dayanıklı olabileceğini göstermişlerdir. Ayrıca ilkin anlamsız görünen şiirler sonunda birtakım kalıplara, bir değerlere alışmak yolu ile anlaşılabilir, hatta sevilir. Bu yüzden yeni bir şiiri "anlamadık" diye horlamak, geri çevirmek doğru değildir. Her iyi şair, kişileri bazı yeni anlamlara götürür [13].

Bir şiiri anlamının temel ölçülerinden biri kabul edilen o şiirin altında yatan hikâyeyi öğrenmeyi, bilmeyi ve açıklamayı da faydalı bulmayan Uyar, bu izah telaşının, aksine zararlı bile olabileceğine işaret eder. Şiirin ille mantıkla çözülebileceği bir yere bağlanması, nesir düzenine indirgenmesi, akla uydurulmaya, inanılır duruma getirilmeye kalkışılması; üzerinde tartışılan "anlam" sorununun esaslarıdır. Uyar'a göre, -birtakım şiirler dışında- bir şiiri, şairin yazdığı anlamda, yanılmadan açıklamak, anlamak mümkün değildir. Şiirin bir tek "anlamı" bir tek "açıklaması" vardır. O da, o yazılmış, o bitmiş halidir. O kesin biçimdir. O biçimin, o bitmişliğin dışında hiçbir anlamı, hiçbir açıklaması olamaz. Kendisini getiren "hikâye" ile yazılmasını gerektiren sebeplerle ilgisi, çoğu zaman o kadar az olabilir ki, şairinin açıklaması bile, artık yazılıp bitmiş, biçimini bulmuş şiir karşısında, bir "vehim" olmaktan öteye geçemez [14].

1.8. Şiirdeki Tahkiye Edası

Şiirdeki öz, konu, biçim, öykü, anlam kavramına bir açıklık getiremediğimizi söyleyen Turgut Uyar, bu kavramların çoğu kez birbirine karıştırıldığını ifade eder.

Şiir, anlatılamaz. Anlatılmaya elverişli, anlatılabilen şiirin sağlamlığından, şiir oluşundan şüphe edilebilir. Ama şiirin,-en soyut şiirin bile- anlatılabilir veya anlatılamaz bir öyküsü vardır. Kelimeler birer anlam taşıdıkça bundan kaçınmak mümkün değildir. Şair istemese bile, kelimelerin taşıdığı anlam yükleri ve bağıntıları hiç değilse çağrışımların zorladığı, bazı alışkanlıklarımızın uydurduğu bir öyküyü getireceklerdir. Bütün mesele şairin öyküye bağlı kalmaması, öyküye boyun eğmemesindedir.

Öyküyü kötülemeyen Uyar, bizim önceki yazılmış, şimdilerde bile yazılmakta olan aşk şiirlerimizin çoğunun bir öykü, çoğu kez aralarında kolayca bir mantık bağı kurulabilen bir anılar yığıntısı hafifliği taşıdığına dikkat çeker. Orhan Veli'nin şiirine uyanan tepki, her şeyden çok bu tahkiye anlayışına, bu tahkiye sağlamlığına, bu kötü geleneğe karşıdır. Bugün şiiri sürdüren şairlerimizin çoğu, ilkin bu geleneği yıkmanın savaşını vermektedir. Yeni şiirimiz öbürlerinden ilkin bu yönden ayrılır. Şairlerimizin çabası şiiri anlama, öyküye, konuya bağlı olmaktan kurtarıp, dilin, özel bir dil ve mısra yapısının eline gücüne bırakarak, şiirin öbür imkânlarının da kendiliğinden gün yüzüne çıkmasını sağlama çabasıdır [15]. Şiirde öykünün başlı başına bir değer haline getirilmesine, şiirin bu öyküye araç edilmesine ve öykünün şiirde bir tahkiye sağlamlığına ulaşmasına karşı olan Uyar [16], yaşanmış, içe sindirilmiş, şiirin altında gizlice gelişen ve şiiri yöneten öykünün tarafındadır.

2. Şaire Dair

2.1. Şairin Macerası

*“Eğer şiir üstüne kuramları kalmışsa ozanın,
o ilkin bir ozan değil, şiir kuramcısıdır.”*

Şairin bizde işi gücü şiir yazmak olan bir kişi değil de, birtakım meselelere iyi kötü bir çözüm bulabilen bir ‘bilge’ olarak kabul gördüğünü belirten Uyar, bazı şairlerimizin de bu anlayışa boyun eğdikleri kanısındadır. Şair, bu anlayış karşısında yaygın birtakım konulara, çağının en çok ilgilendiği, çağının yaşayışına, duygu ve düşünce hayatına iyice girmiş birtakım konulara adeta zorlanmıştır. Son 25-30 yılın şairleri, hiç değilse çıraklık dönemlerinde, keder, hasret, gözler, istasyon, hüzün, ayrılık, ölüm adlı, açıkça bu adı taşımasa bile bu konularda şiirler yazmışlardır. Bu şiirlerden şairin kişiliğine varmak, en az divan şairlerimizin beyitlerinden kişiliklerine varmak kadar güçtür. Şair bu şiirlere, içinde yaşamasından ötürü zorlanmış değildir. Bu konuda şiir yazması gerektiği için, ancak bu konuda yazacağı şiirlerle şairliğini kabul ettirebileceğini belli belirsiz sezindiği için yazmıştır bu şiirleri. Konu, kendi yaşamasıyla ilintili ufak tefek, belli belirsiz, iyi kötü bir öyküye bağlanamadığı için dışarıda, boşlukta kalmıştır [17].

“Bir ozanın işi ilkin şiir yazmaktır” diyen Turgut Uyar’a göre ona bunun dışında yüklenen, yüklenmeye çalışılan bütün öbür işler, yaşamasına, yani şiirine girebildiği ölçüde gerçeklik kazanır. O, kişisel, toplumsal bütün inançlarını, davranışlarını,

belleyip savunduğu bütün değerlerini, biraz şairane bir deyişle, aslında, bu yeryüzünde, hemen hemen 'biyolojik' bir mücadelede tükenip giden yaşamasının anlamını, bir bakıma bu kutsal denebilecek 'iş' içinde tartışır, bulur, rahatlar. Yahut tersi olur bulamaz; kuşkular, tereddütler, bulup yitirmeler içinde tükenir gider. Ama 'iş' yine insanca, yine büyük, yine kutsaldır. Şairin işi, başından beri insanoğluna, çağına uygun bir kurtuluş bulmak, belki bunu hazırlamaktır. İş bu yüzden kutsaldır.

Hiçbir şairin kendi şiirini açıklamakta herhangi bir eleştirmenden daha fazla yetkisi olduğuna da inanmayan Uyar, bunun olsa olsa bir şiirin, bir parça daha fazla anlaşılmasına yardım edeceğini, daha öteye gidemeyeceğini söyler. Zaten şiir üstüne kuramları kalmışsa şairin, o ilkin bir şair değil, şiir kuramcısıdır. Poe'nun, Baudelaire'in, Valéry'nin gerçekten büyük şiir kuramlarından bugünlere en çok, 'genel olarak şiir üstüne', belki çağlarının şiiri üstüne birtakım tanımlamalar, gerçekler, parlak sözler kalmıştır. Bu onlara vergi bir durum değil, şiir üstüne söylenecek bütün sözlerin, sonunda parlak söylenmiş, edebiyatça sözlerden ileri geçememek durumunda, gücünde bulunuşudur.

Sayıdığı bu isimlerin şiir kuramlarıyla bugünün şiirini açıklamanın mümkün olmadığını da ekleyen Turgut Uyar, bu şairlerin şiir kuramlarında kendi şiirlerinin değil, daha çok bir çeşit şiirin açıklamasını bulunabileceğini; çünkü şiirden konuşulduğu zaman, kuramlardan, kitaplardan değil, ancak hayattan bahsetmeye, hayattan tanık göstermeye mecbur kalacağımızı düşünür [18].

2.2. Şairin Görevi

Turgut Uyar, şairin bütün gücünü, bütün yeniliğini, bütün çabasını sadece biçimsel, teknik bir değişimde, değiştirmede aramanın, toplum yaşantısı, toplumsal dayanışma içinde onu sorumsuz, başıboş bir kişi saymak olacağı kanaatindedir. Onu, işi gücü bulutlara bakıp türkü çağırın bir kişi, bir haylaz, sevimli çocuk bellemdir. Şiirlerine, çabasız, bilgisi, kontrolü dışında kendiliğinden, 'spontane' yansıyıvermiş toplumsal yahut bireysel birtakım sorunlar bulunması, şairi toplum içindeki görevlerini yerine getirmiş, daha doğrusu 'insan'a olan ödevlerini yerine getirmiş bir insanoğlu katına çıkaramaz.

Şairin macerası, toplum içinde yaşamasına, yaşama gücünün çoğunu toplumsal kurumlardan, toplumsal değerlerden almakta olmasına, hatta 'aşk'a karşın, belki yalnızca büyük dinlerin yayılma süreleri dışında, her çağda 'tek başına', 'birey' olarak kalmış olan insanoğlunun macerasıdır. Böylece işi, oldum bittim bu insanoğluna bir dayanak aramaktır. Toplum içindeki görevi, sorumluluğu derken bunları kasteden Uyar, şairi ilkin bu çabasının, bu yönünün sorguya çekilmesini, onun gücünü, yeniliğini yüzeydeki değişmelerinden çok buralarda aranması gerektiğini düşünür [19].

2.3. Çağını Yitiren Şair

Uyar, şairin şiirini, yaşamasından ayrı tutmadığı sürece ister istemez, farkına varmamış bile olsa, içinde bulunduğu toplum şartlarından etkileneceği görüşündedir. Birtakım ufak tefek ayrıntı ile yaşadığı çağı girecektir şiirine. Toplumun türlü girdi-çıkıtısı, türlü şartları ile insanoğluna dair ele aldıklarında bunları hatırlamazsa yahut bile isteye bunlardan kaçarsa, başka bir çağın şairi, daha doğrusu çağını yitirmiş bir şair durumuna düşer. Şiirini günlük yaşantısından ayrı düşünmediği zaman, farkına varmasa bile, şiirlerine sinen çağını bulmak mümkündür onda. Çoğu zaman bir şairi çağını yitirmeye; eski büyük şairlere körü körüne tutkular, bu büyük şairler gibi yazmak endişesi, bir de salt şiire has konular, durumlar götürür. Günlük yaşamayı, toplumla alış-verişi ve bunların çeşitli izlenimlerini süfli bularak, şiire uygun yüce konular, yüce uğraşlar kuruntulamayı da gereksiz bulan Turgut Uyar, etkinin böylesini, şiirin, bir anlayışın etkisine değil, bir 'ün'ün etkisine bağlar.

Bu görüşlerinin yanında, şairin iyisinin de ustaların, geçmiş yahut çağdaş ustaların yapıp ettiklerinden, bir deney ve sonuç olarak faydalanmayı bilmesinin de taraftarıdır. Ama şair, o deneylere, o sonuçlara kendi özel tadını, kişiliğini getirir; özel yaşamasını, kendininkiyle birlikte, çağının tadını, kişiliğini, yaşantısını da koyar. Eski büyük şiirlerin ancak çağlarıyla ilintisi yüzünden büyük olduklarını bilir, hâlâ o eski şiirlere benzer şiirleri arayanların, bir alışkanlığın, bir tembelliğin rahatlığında olduğunu bilir [20].

2.4. Şair: Kusursuz Şiirler Yazma Heveslisi

"Şiirlerde yanılmaya pay ayırmayan, yanılma yürekliliğini gösteremeyen ozan, ortada kalacaktır" diyen Uyar, yanılmaktan ürken, başarısızlıktan yılan yahut başarıya, bir çevrenin ölçüleriyle başarıya pek önem veren, dikensiz, gıcıkısız şiirlerle çevresini genişletmeye bakan şairin, ister istemez, belki de, kendisinde var olan birtakım şeyleri, şiirlerini güçlü şiirler yapacak şeyleri şiirlerine koymaktan vazgeçeceğini ifade eder. Bu, ya yanılırsam, ya başaramazsam, ya hoşlarına gitmezse korkusu, şairi ne kokar ne bulaşır duruma getireceğini, üstelik bütün savlarına karşılık yazdıklarının da artık kendisinden olmayacağını söyler.

Yanılabilmeyi öven Turgut Uyar, dört başı mamur kusursuz şiir yazarlardan yana değildir [21]. Yanılmayan şairi iyi bellemez. Bir şiiri herzededen, saçmadan ayıran farkın son direncine kadar gerilmesini, zorlanmasını, bu farkın çok ince olmasını ister. Emek verilmiş, özden bir saçma yazanı, tekdüze mırıldıları yazandan daha çok şair sayar, "acaba bir yeri eksik mi kaldı?" kuşkusunu hep içinde duymasını bekler şairden [22].

Bir şairi yönetenin, eğer kalabalığın, topluluğun beğenisi olursa, şairin yitireceklerinin çok olacağına da dikkat çeken Uyar, kalabalığın beğenisi ile iyi bir şairin beğenisinin hiçbir çağda dirsek teması yapamadığına inanır. Has sanatçıların, yaşadıkları çağlardan sonra sevimli, tutulmaları, okunmaları anlaşılabilirliği de bu yüzdendir. Çoğunluğun şairi olmanın değerleri, topluluğun sevdiği şeyleri, topluluğun anladığı, sevdiği biçimlerde söylemektir. Kalabalığın sanatı bilşi de yüzyıllar önce kurulmuş, yerleşmiş,

süregelmektedir. O, sanatta her zaman eğlenecek, oyalanacak, hatta yaşantısından kurtulacak şeyler aramıştır.

Bazı şairlerimizin, sanatçılarımızın, çoğunluğun şairi, sanatçısı olmayı, çoğunluğun dertlerini söylemekle, yani toplumsal konuları işlemekle bir tutmaları görüşlerine de katılmaz. Ona göre halk hiçbir zaman sanatta kendi sorunlarını aramamıştır. Ya da bir sanatçıyı, kendi sorunlarını, kendi dertlerini söylediği için, salt bunun için sevip yüceltmemiştir. Sanatı, şiiri üç beş kişinin anlayacağı, seveceği, üç beş kişiye özge bir şey kabul eden Uyar, bu tavrın somut planda şaire bir şey kazandırmayacağını, ama yanlış da olsa her şartta şairin doğruyu söyleyeceğini, yeni kalabileceğini belirtir [23].

2.5. Acemiliğe Övgü

“Sanatçıyı yitiren ustalaktır.”

Yeni şeylerin ancak yeni biçimlerde söylenebileceğine ya da insanı yeni biçimlerin, ister istemez yeni şeyler söylemeye zorlayacağına inanan Uyar, birçok şairimizin kırkıdan sonra yazmaktan vazgeçmelerini de bu duruma bağlar. Ona göre bu şairler değişen zaman karşısında yenilgiyi kabullenmişlerdir. Yazdıklarına artık saygıları kalmadığı içindir ki artık yazmayı bırakıp, oturur akıl hocalığı ederler. Oysa Uyar, şiirin bir gençlik hevesi değil, daha çok bir olgunluk, bir yaşlılık uğraşı olduğu kanısındadır. Hiç değilse her çağın kendine göre bir şiiri vardır. Kırkıdan sonra artık yazmayan şairlerimizin, hayatın yükü, geçim derdi, falan gibi sebeplerle değil, artık çağa uymak gücü kalmadığından, söylenecek şeyleri kalmadığından yahut şiirle söylenebilecek taze şeyler bulamadıklarından, kendilerini yeniden icat edemediklerinden sustuklarına inanır. Turgut Uyar'ın şiirini incelediği yapıtının önsözünde Orhan Koçak da Uyar'ın bu ifadesine ayrı bir parantez açma gereksinimi duymuştur. Uyar'ın düzyazılarının kışkırtıcı cümle ve sloganlar bakımından oldukça verimli olduğunun altını çizen Koçak, “Çıkmazın Güzelliği”, “Efendimiz Acemilik”, “Korkulu Ustalık” gibi başlıkları örnek vererek, bu başlıkların -kendi deyişiyle sloganların- epey bir yankı uyandırdığını hatta bazılarının oldukça sempatik bulunarak kimi çevrelerde kendi pozisyonlarını belirlemek adına bir dayanak yapıldığını söyler. Öte yandan Uyar'ın bir cümlesi vardır ki ne ilk yazıldığı tarihte (1950'lerin ikinci yarısı) herhangi bir cevap almış; ne ölümünün ardından çıkan *Sonsuz ve Öbürü* seçkisinde (1985'de) yeniden yayımlandığında dikkat çekmiş; ne de düzyazıları toplandığında (*Korkulu Ustalık*, 2009'da) okur nezdinde bir karşılık bulabilmiştir. Koçak'ın dikkat çekmek istediği bu cümle, -benim de yukarıda değindiğim- Turgut Uyar'ın “Efendimiz Acemilik” başlıklı yazısında geçen: “Ben kırkıdan sonra artık yazmayan şairlerimizin, hayatın yükü, geçim derdi falan gibi sebeplerle değil... kendilerini yeniden icat edemediklerinden sustuklarına inanıyorum” cümlesidir. Yaklaşık otuzar yıllık arayla üç kez tekrarlanan bu kayıtsızlığa vurgu yapan Koçak, özellikle bu cümlede geçen “kendini yeniden icat etmek” fikrinin de herhangi bir soruya yol açmadığını, onun da kayıtsızlığa kurban gittiğini ekler (Koçak 2011: 11-12).

Şairin bu çıkmaza düşmesi Turgut Uyar'a göre şairlerin ustalığa yönelmesiyle yakından alakalıdır. Çünkü usta olmak için şair, ister istemez bir yön, belirli bir gidişi

tutturmak zorundadır [24]. Okur şairin bir önceki havasını bilmeli, ona alışmalıdır. Şiirinde ne okuyacağını aşağı yukarı kestirmelidir. Bundan sonra Uyar, ustalığa ve acemiliğe bakış açısını şairane bir benzetmeyle şöyle ifade eder:

“Bir taş alıp yontacaksınız. Her gün bir çekiç, her gün bir çekiç. Sonunda süslü, özentili bir anıt çıkaracaksınız. Vurduğunuz darbelerin her gün biraz daha yerini bulduğunu bakanlar görecekler. Sonuna doğru “İşte” diyecekler. Halbuki acemilik. Efendimiz acemilik. Bir taş alacaksınız. Yontmaya başlayacaksınız. Şekillenmeye yüz tutmuşken atacaksınız elinizden. Bir başka taş, bir başka daha. Sonunda bir yığın yarım yamalak biçimler bırakacaksınız. Belki başkaları sever tamamlar. Ama her taşa sarılırken gücünüz, aşkınız, korkunuz yenidir, tazedir. Başaramamak endişesinin zeokiyile çalışacaksınız.”

“Durduğum yerde kalmaktan korkuyorum” diyen Uyar’a göre, şiir bir sanat olayı değil, öncelikle bir yaşama çabasıdır. Yaşadığımızı tanıklık eder. Onun için, her gün yeni bir dünya içinde, her gün yeniden ve başka etkilerle duygulanan insan, her gün bunları yeni biçimlerle söylemelidir. Böyle bir tutum sergilendiğinde, ancak bir azınlığa seslenilebileceği türünden düşüncelere ise aldırış etmez. Böyle bir korkusunun olmadığını, sanatın bir ceht işi, eğitim işi olduğunun altını çizerken tembel kalabalığın keyfine uymak istemediğini de belirtir. Zira sanatçı nasıl uzun çabalamalarla yetişiyorsa, okurdan da bu gayreti bekler [25].

2.6. Aruzun Son Ozanı: Yahya Kemal

Yahya Kemal’e kimi yazılarında değinen Uyar, ilkin onu ömrünün sonuna kadar şair olarak kalmayı başardığı için önemli bulur. Ama şiirimize yeni bir zevk getirdiği konusunda şüphelidir. Onun yok yere inkâr edilmiş, belki iyice tanınmadığı için inkâr edilmiş bir kültürün, bir zevkin bazı değerlerini koruduğu, bir bakıma imparatorluğun, bütün hatalardan, bütün çirkinliklerden, bütün yıkıntılarında kurtulmuş ‘exotisme’ini getirdiği görüşündedir [26].

Yahya Kemal’in bugünkü şiirimize bir başlangıç olamayacağını düşünen Turgut Uyar’a göre, [27] ona şiirimizin genel çizgisinde bir yer aramak, bir yer vermek gerekirse onu bir büyük çağın, bir büyük kuşağın ve bir büyük kültürün son büyük şairi saymak gerekir. Yahya Kemal şiir yazmaya başladığı ilk günden sonuna kadar oldukça *Osmanlı* ve biraz *Parnasse* bir şair olarak kalmakta diretmiştir. Bütün imkânları ile geçmişe bağlı, üstelik o geçmişin bütün değerlerini fark etmiş, belki de biraz istekli, heyecanlı bir duyarlılıkla ondan ayrılamamıştır.

“Aruzun son ozanı” olarak nitelediği Yahya Kemal’in aruzdan başka, Uyar’a göre büyük bir şair olarak bağışlanamayacak yanılmaları da olmuştur. “Ses”, ve “Sessiz Gemi” şiirlerini örnek göstererek Yahya Kemal’in bu şiirlerinde, şiirini çarçabuk eskitecek tahkiye zaafına düştüğünü iddia eder. Ama büyüklüğünün de biraz bu genel eğilime uygun yanılmalarından kaynaklandığını da ilave etmekten geri kalmaz [28].

2.7. Acemiliğini Yitirmeyen Şair: Orhan Veli

Orhan Veli'ye ise modern şiirimizin gelişiminde ayrı bir önem atfeden Uyar, onun getirdiği en büyük yeniliğin, kurallara, geleneklere karşı koyma, inandığını yapmak yolunda namuslu olmak olduğunu söyler. Edebiyatımıza bu türlü yeniliği mutlak onun getirmediğini ama iddialı, gurültülü geldiğini ifade eder.

“Sanatçıyı yitiren ustalaktır. Usta olmaktan korkunuz” diyen [29] Turgut Uyar, Orhan Veli'yi de acemi kalmayı başarabildiği için sever. Orhan Veli, *Garip*'le gerisinde iyi kötü usta bir şair, daha doğrusu ustalaşmaya başlamış bir şair bırakmıştır. Onun *Garip*'ten önceki şiirleri, isteseydi o tarzda usta bir şair olabileceğini göstermiştir. Ancak o, acımadan bırakmıştır onları. Hiç yazmamış gibi, anmamıştır bile. Yeniden çırak olmuş, sonra da durmaksızın acemi kalmaya çabalamıştır. Yaratmanın ancak acemilikle olduğunun farkına vardığından olsa gerek, bu tavrından vazgeçmemiştir. Okuyanları doyumamıştır belki ama sanatının gereğini de yitirmemiştir [30].

Sanılanların aksine Orhan Veli'nin geleneğe bağlı bir şair olduğundan da söz eder. Bunu da geleneğin temel öğelerini kullanıp, onu değiştirip genişleterek yapmıştır. Yaptıkları, Türk ulusunun şiir bilgisine, şiir anlayışına, şiirden beklediğine çok uygundur. Örneğin, uzun yüzyılların şartlandırması sonucu, şairden aynı zamanda hakim olmasını, hikmet söylemesini bekleyen halkımız, aradığını onda da bulmuştur [31]. Burada toplumculuğa da ayrı bir parantez açan Uyar, Orhan Veli'nin de toplumcu tarafına işaret eder:

“Şiirimiz Orhan Veli ile hiç yaşamadığı bir yenilik, bir açılım kazanmıştı. Ne Tanzimat şirinin, ne Servet-i Fünûn'cuların Batıya dönüklüğü, böylesi bir açılım getirebildi Türk şiirine. Çünkü Orhan Veli'nin yaptığı sadece Batı'ya dönüklük değil, o ölçüler içinde kendi halkının, kendi dilinin şiir tadını bulmaktı. Bu yüzden “toplumcu”ydu da. Toplumculuğu, çok yanlış, çok dar bir açıdan yorumlayarak sadece “hürriyet” türküsü söylemek sananlar, çeşitli karalamalara giriştiler onun hakkında. Oysa, halkının dilini ve kültürünü, halkının şiirini bilmek, onu geliştirmek, ona yeni olanaklar getirmek, şiiriyle ve yaşamıyla ondan yana olmak, halkı kendi adına bilinçlendirmek “hürriyet” türkülerini söylemekten daha da yararlıdır.” [32].

3. Eleştiriye Dair

3.1. Verimden Uzak Bir Uğraş: Eleştiri

Şiir eleştirimizin yetersiz, güçsüz, çoğu zaman da gülünç olduğunu, en kötü şiirlere bile yaraşmadığını iddia eden Turgut Uyar, bunun sebebinin de şiir için kullanılan, inanılan ölçülerin eskimesine, geride kalmasına, yetersizliğine bağlar. Şairlerimizde büyük, gerçek, iyi şiire doğrulan bilinçli yöneliş, kelime, mısra, biçim kavramlarının anlamı, hatta duygulanmaları değiştirmiştir. 1940'tan bu yana yapılan denemeler, şiirin kendine özgü sorunlarının sık sık tartışılması, büyük imkânlar getirmiştir şiirimize. Buna karşılık ölçülerimiz, on - on beş yıl önceden beri kendini kabul ettirmeye savaşan şiirimizin, on - on beş yıl önce konulmuş, kavranılmış ve artık alışılmış, bellensmiş, on - on beş yıl önceki şiirle birlikte kabul edilmiş ölçülerdir.

Bu denli yetersiz, uygunsuz değerlendirmelerde diretmemizin altında yatan nedenin de kolaycılığa kaçma eğilimimizin olduğunu düşünen Uyar, ölçüleri yenilemenin, yeni değerleri bulup saptamanın gerekliliğine vurgu yapar. Yoksa bu sakat, yanlış değerlendirmeler şiirimizi ya küskünlüğe ya da sıkıntıya götürecektir [33]. Mevcut eleştiri yazılarındaki bir başka çarpıklığa da dikkat çeken Turgut Uyar, eleştiri yazılarımızda bir kalıplaşma görüldüğünü, bütün eleştiri yazıları için, bir kalıbın, bir formülün yavaş yavaş biçimlenmeye başladığını dile getirir [34].

3.2. Eleştirmen/Yazar

Edebiyat camiasında sürekli tartışma konusu olan eleştirmenin varlığı yokluğu meselesine Uyar, farklı bir pencereden bakarak ilkin sanatın ve eleştirmenin değerini sorgulamamız gerektiğine inanır. "Önce sanat sonra eleştirme" diyen Uyar, bir gün bizde de çözümlenmesi gereken büyük yapıtların, büyük yazarların çıkıp gelmesi halinde, hiç gecikmeden büyük eleştirmenlerin çıkıp geleceğini ifade eder. Hiçbir yerde, hiçbir zaman sanatçıları eleştirmenlerin büyüttüğü görülmemiştir. Tersine sanatçılardır eleştirmenleri büyümeye, güçlü, gerekli olmaya zorlayan. Hatta her büyük sanatçı, kendisini açıklayacak, değerlendirecek eleştirmeni de birlikte getirir.

Eleştirmenleri de kendi bakış açısına göre sınıflandıran Uyar, üç tür eleştirmen olduğu kanısındadır. Bunları da; 'sanatçı eleştirmenler', 'eleştirmeyi iş edinmiş eleştirmenler' ve 'denemeciler' olarak nitelendirir.

Sanatçı eleştirmenler; kendi sanat tutumlarına, anlayışlarına uyan veya eğilim gösteren yapıtları överler. Bunların dışında kalanları da çoğu zaman körü körüne yererler. Eleştirmeyi iş edinmiş yazarlar ise; bunlar sayıca az olmakla birlikte, çoğu zaman bir yapıtı tanıtılmaktan, değerlendirmekten çok, öğüt verme, yönetme kaygısına kapılırlar.

Denemeciler de denilebilecek bir kısım eleştirmenlerimiz de bir yazarı, bir yapıtı, yerli yahut yabancı bir başka yazara benzeterek, yaklaştırarak, uzaklaştırarak veya başka yapıtlarla ilintilerini gözeterek değerlendirme yolundadır. Bu çok kere, eleştirmeni kendiliğinden yargılara varma gücünden, niteliğinden alıkoyar. Birtakım değişmez değerlere, örneklere bağlanmasını zorunlu kılar. Yoksa bir yapıtın, başka birtakım yapıtlarla ilintisini saptamak, onun zaman içindeki yerini saptamaya yarayabilir. Uyar'a göre eleştirmenin asıl işi de bu saptamadan sonra başlamaktadır. Yalnız bu benzetmeleri, ilintileri bulmak değildir.

Bu tespitleri yapan Uyar yazarlara günlük esinlerin, kolay ünlerin büyümesine kapılmamaları yönünde bir tavsiyede bulunur. Eserlerin çoğu zaman açıklanmaya, tanıtılmaya değmeyecek kadar kolay olduğu, değil bir eleştirmen, şöyle sanatı yakından izleyen uyanık bir okur için bile bunu yapmanın güç olmadığı görüşündedir [35]. Uyar'ın bir başka yakındığı konu ise şairlerin/hikâyecilerin eleştiri yazısı yazmalarıdır. Bunun elbette iyi bir şey olduğunu, böylece sanatının rastgele olmadığına, varabildiği gerçeklerin ve güzelliklerin bir düşünce işi olduğuna bizi inandırabileceğini; eserinde anlayamadığımız kimi yerlerin anlam ve önem kazanacağını söyler. Ancak yazdıklarıyla ettiklerinin karşılaştırıldığında birbirini tutmadığı görüldüğünde iş değişir. Bu gibiler, ya şiirden, ya denemeden, ya

eleştirmeden vazgeçmelidirler. Böylece edebiyatımız ya orta karar bir şair ya da zorlu bir denemeci kazanır. Yoksa bundan ötesi düpedüz sahteciliktir [36].

3.3. Tek Kişilik Bir Kamuoyu: Nurullah Ataç

“Ataç bilirdi bunu. Şiirin bilim, bilgi dışı bir etkinlik olduğunu bilirdi. Saygısı vardı şiire. Divan şiirinden, çağdaş şiirimizden seçtiği, sevip seçtiği parçaların gerçekten en iyileri, en seçkinleri olması bundandır. Şiiri eleştirmezdi o. Çünkü gerçekten eleştirilmez iyi şiir. Olsa olsa başkalarının sevmesi için yol göstermeye çalışırlar. Bunun da iki yolu vardır sanırım; ya şiirin değerleri, taşıdıkları açıklanır, iletilir, ya da beğenisine, kişiliğine güvenilen birisince, sevildiği, güzel olduğu söylenir. Ataç ikinci yolu seçerdi. 20-30 yıllık edebiyatçılığının, şiir severliğinin, doğruculuğunun kendisine verdiği hakla, bir şiirin güzelliğini söylemekle yetinirdi. İnanırdı ona ve çoğu zaman yanılmazdı. Bir genel beğeninini seçkin ve karşı konmaz bir temsilcisiydi. Denebilirse, edebiyat alanında bir çeşit “kamuoyu” idi o. Bu yüzden korkulurdu ondan. Üstelik her zaman, gerekli ve soylu yenileşmenin yanındaydı. Eskiye, geçmişi çok iyi bilmekten gelen bir hoşgörü, daha doğrusu bir çeşit gerekircilikle. Denebilirse Ataç, şiirden anlardı da, şairden anlamazdı. Çünkü günübirlikti. Gazete eleştirmecisiydi. Beklemeye vakti yoktu.” [37].

Bir yazısında kendisine “Ataç şiirden anlar mıydı?” diye sorulması üzerine “sanmıyorum” cevabını verince Ataç’ın kendisine kızdığını, fakat daha sonra kendisine hak verdiğini söyleyen Uyar, böyle bir cevabı niye verdiğini de yukarıda alıntılıdığım şekliyle izah eder. Öyle ki Ataç, Turgut Uyar’ın da “Arz-ı Hal” şiiriyle başvurduğu bir şiir yarışmasında o dönem için ismini ilk kez duyduğu bu genç şairin şiirinin birinciliği alması için çalışmış bir isimdir. Fakat seçici kurulun diğer iki üyesini ikna edemediği için şiirin ikinci olduğunu aktardığı *Varlık*’ta yayımlanan 1 Mart 1952 tarihli “Bir Şair Üzerine” isimli yazısında Uyar’ın sonrasında kaleme aldığı şiirleriyle en iyi Türk şairleri arasında rahatlıkla gösterilebileceğini dile getirmiş, hatta bu savının altını doldurmak istercesine zarını onun için attığını söylemeyi de eklemekten geçememiştir: “Bilmem yanılıyor muyum Turgut Uyar’ı iyi bir şair saymakla? Hiç sanmıyorum. Ne olursa olsun, onun için atıyorum zarımı. Övünerek söyleyeyim, şairler için attığım zar, şimdiye kadar çoğu için iyi geldi, doğru seçtiğimi gösterdi. Turgut Uyar için de iyi geleceğinden hiç şüphe etmiyorum.” (Çağın 2013: 507).

Nurullah Ataç’ı, “Bildiğini iyi bilen, ekini sağlam, sezgisi şaşmaz, düşünmeyi ve konuşmayı seven, yazılarının en küçüğünden, en savruğundan en derli toplusuna kadar bir kişi, bir yaşama “ahlâkı” getirmeye çalışan savaş kişisi” olarak tanımlayan Uyar, onun gönlünün çektiğini dilediğince yazabildiğini söyler. O, kalabalık ama çok kalabalık bir okur topluluğunun sağduyusudur. Onun çoğu yazılarının karşı konulmazlığı bu yüzdendir. Ama her şeyden çok o, edebiyatı kendine dert edinmiş kişidir. Belki de her şeyden çok budur. Deneme, eleştirme, günce, fıkra, bütün yazılarına sinen kişilik, sinen hava budur [38].

Şiir ne kadar değiştiyse Ataç da o kadar değişmiştir. Bir şairde bulunması gereken, şiirin değişmelerini izleme gücü onda vardır. Sağlam şiir sezgisi, onu hep değişen,

çağına uygun olan şiirin yanında tutmuştur. Yahya Kemal'i överken olsun Orhan Veli'yi överken olsun o, büyük tarihsel gelişmesindeki tarihsel çizgisindeki, sağlam şiiri tutmaktadır. Bir bakıma iyinin, doğrunun, gerçeğin, gereklinin yanındadır [39].

Sonuç

Buraya kadar ele alınan değerlendirmelere bakıldığında her şeyden önce şiiri ciddiye alan ve şiire dair hemen her meselede gereken özenin ve ciddiyetin gösterilmesine inanan bir Turgut Uyar portresiyle karşı karşıya olduğumuz görülmektedir. Bu önemin ve ciddiyetin altını çizerken de kalıp yargılara ve peşin hükümlere bir bakıma sırt çevirerek tercihini, olabildiğince özgün kalabilme çabasından ve kendi poetik kozasını örebilmeden yana kullanan bir şair/eleştirmen kimliğiyle ön plana çıkmaktadır.

Ele alınan yazıları ve buralardaki tespitleri, yorumları, vardığı sonuçlar incelendiğinde her fırsatta kendini belli eden bir devinim hali dikkatli her okurun gözünden kaçmayacaktır. Çünkü Uyar şuna inanmıştı ki; makalenin bütününde de ele alınan üç ana başlık birbiriyle doğal olarak ve de zorunluluk gereği yakın bir ilişki içerisindedir: Öyle ki şairin kendisinde ortaya çıkabilecek durağanlık durumu şiire bulaşacak; şiirde kendini hissettirecek olan kayıtsızlık ve donukluk sonucunda da eleştirinin verimsiz, çorak bir uğraş durumuna düşmesi kaçınılmaz olacaktır. Elbette sıralama bu şekilde gerçekleşmeyip farklı bir kronolojiyle de seyredebilir. Fakat Uyar'ın öngörüsü büyük yapıtların ve büyük yazarların çıkıp gelmesi halinde, hiç gecikmeden büyük eleştirmenlerin de çıkıp geleceği yönündedir.

Bu yüzdendir ki; Turgut Uyar 'acemi kalma'ya, kusurları önemsemeye, verimli tartışmaların yol göstericiliğine olan inancını ifade ederken, 'usta olma', kusursuz şiirler yazma, kısır tartışma meseleleri hevesleri ve heveslilerine karşı da endişeyle yaklaşmış ve mesafeli durmuştur. Şairliğinin ve şiir anlayışının yanı sıra Turgut Uyar'a bir eleştirmen olarak da yakından bakmanın gereği bu tutumuyla iyiden iyiye kendini belli eder. Şiirin ve eleştirinin bir tür kalıplaşmaya kurban edilmemesi yönündeki önerileri, şaire ve eleştirmene verili olanla yetinmeme, hazır olanın sağladığı rahatlığa düşmeme diğer bir deyişle düşünce konforlarının dışına çıkmaları yönündeki telkinlerini Uyar'ın eleştirmen tavrının bir dışavurumu olarak yorumlamak mümkün görünmektedir. Zira ona göre çağı yakalamanın ve çağcıl olanla temasın tek koşulu değilse de en önemli koşulu bu dikkati elden geldiğince korumak ve bırakmamaktır.

Son Notlar

[1] "Şiirin Çevresinde", s.397.

[2] "Önce Saygı", s.66.

[3] "Açık-Kapalı Şiir", s.31-33.

[4] İkinci Yeni şiirinin dili hususunda yapılan eleştirilere de bu pencereden yaklaşan Uyar, dil sapmalarını, şairlerin şiir diline farklı açılımlar getirmelerini önemli bulur. Edebî türlerde ve kültürel meselelerde olduğu gibi dilde de hareketsizliğin, durağanlığın karşısındadır: "Son yıllarda, özellikle şiirde, dile yapılan zorlamaları bir çeşit saygısızlık diye yorumlayanlar var. Bize kalırsa bu işin saygısızlıkla hiç ilişkisi yok. Dile bilinçle

yapılan her türlü zorlama, dile yeni imkânlar, yeni ifade güçleri getirebileceği düşünülünce saygısızlık olmaktan çıkar, tam tersine saygı duyulması gereken bir çaba katına yükselir. J.Joyce'ü, Dylan Thomas'ı kimse İngiliz diline saygısızlık ediyor diye suçlamamıştır sanırım. Dile saygısızlık, olsa olsa, onu yozlaştırmak, bir çeşit hareketsizliğe zorlamak ve umursamadan, bilisizlikle yanlış olarak kullanmak demektir". "Dergilerde/Şiir Konusunda", s.300.

[5] "Şiir Üstüne", s.42.

[6] "Şiirden Kim Anlar", s.401.

[7] Uyar, her ne kadar toplumcu olma kaygısı çekmediğini ifade etse de şairliğinin henüz başlarında, 1950'de *Varlık* dergisinde kaleme aldığı bir yazısında, şairlerin toplumun dertlerine tercüman olmak gibi bir zorunluluklarının olduğunu altını çizer: "Yeni şiirimiz, her şeyden evvel, memleketin ve Anadolu'nun şiiri olmak yolunda ve kaygısındadır. Benim gibi düşünen her şair, sanatkar, bu memleketin kalkınmasında kendi omuzlarında da ufak bir yük taşımamanın sorumluluğunu duymakta ve bundan zevk almaktadır. Köyümüz ve köylümüz, böyle hiç de azımsanmayacak sefalet ve cehalet içindeyken, hâlâ, Boğaz'ın gümüş suları üzerinde ve sedef mehtap altında bir sızlama, zamparalığa çıkmış, bahtiyar fanilerin mısralarını, maceralarını okumak, yazmak ve bunların sanat, şiir namına ve iyi niyetle de olsa müdafaasını yapmak, ya çok iyimserliğe veya (affedersiniz bence) geniş bir lâkaydi ve vurdumduymazlığa delâlet eder". "Şiir Üzerine Mektup", s.18.

[8] "Şiirimizde Eski Bir Yeni" s.46.

[9] "Her Çağda Yenilene", s.87.

[10] "Çıkmazın Güzelliği", s.351.

[11] "Anlam Sancısı", s.168.

[12] "Anlam mı?", s.177.

[13] A.g.y., s.178.

[14] "Bir Şiiri Anlamak", s.297.

[15] "Şiirdekiler -I-", s.88-90.

[16] Turgut Uyar, Faruk Nafiz'in 'Han duvarları', Mehmet Emin'in 'Kesildi mi Ellerin', Yahya Kemal'in 'Ses' şiirlerini bu tahkiye sağlamlığını bünyesinde barındıran şiirlere örnek gösterir. "Şiirdekiler -III-", s.98.

[17] "Şiirdekiler -II-", s.94-95.

[18] "Ozanın İşi", s.100-102.

[19] "Yenide Aranması Gereken", s.113-114.

[20] "Çağını Yitirmek", s.118-119.

[21] Turgut Uyar, aslında kusursuzluktan ziyade rahata, tembelliğe alışmış şaire, alışkanlığa karşıdır. Onların bu tavrını korkakça bulur: "Kusursuz bir yapıt kötü müdür? Kötü değildir, ama çoğu zaman korkakçadır, tatlıcadır. Yeni olamaz. Şimdi büyük ve kusursuz diye bellediğimiz birçok yapıt, çağlarında, yadsınmış, kötülenmiş yapıtlardır. Onların kusursuzluğu, onlara alışıldıkça belirir. Bir şair, bir hikâyeci, yapıtlarında her zaman yanılmaya da pay vermelidir. Bu, aşağı yukarı, topluluğun beğenisini umursamamak demektir. Kusursuz bir yapıt, herkesin beğendiği bir yapıt, yazarını ürkütmelidir biraz. Topluluğun beğenisini amaç edinen bir yazar. Her zaman biraz geride kalıyor demektir. Bir sanatçıdan, her zaman yaptıklarının daha iyisini yamasını, kendini aşmasını, daha ötelere geçmesini beklemek fazla bir şeyler istemek sayılmaz." "Beğenilme Tutkusu", s.260.

[22] "Dikiş Payı", s.80-82.

[23] "Çoğunluğun Ozanı", s.34-36.

[24] Uyar, edebî akımların geçerliliğini yitirmelerini de usta şairlerin sayıca çoğalmasına bağlar ve usta bir şairi de bir tür tembelleğe, rahatlığa alışmış biri olarak görür: "Bir yenilik, bir akım ne zaman eskimiş olur? Ne zaman tazeliğini yitirir? Ben şöyle düşünüyorum (yanılabirim elbet): ne zaman ortalıkta o akımın ustaları çoğalırsa yahut tüerse, ortaya bir akımın ustası çıkarsa, o akımda yapılabilecek her şey yapılmış demektir. Bundan sonra yapılacaklar hep birörnek şeyler olacaktır. Ya ustaların hâli? O daha başka. Hem kendisini, hem çevresini aldatmak için yazacaktır artık. Anlayışının, ustalığının rahatına ermiştir. Her yeniliği getirenler, getirdikleri yeniliklerin ustası olmaya özenirler. Bu bir alışkanlıktır. Belki daha öte, bir zorunluluktur; hatta doğaldır. Kişi kolay kolay kurtaramaz bundan kendini." "Korkulu Ustalık", s.26.

[25] "Efendimiz Acemilik", s.263.

[26] "Esir Jeminus ve Altör Şehri", s.223-224.

[27] Uyar, başka bir yazısında Türk şiirine Ahmet Haşim'i başlangıç tutmanın daha uygun olacağını ifade eder: "Haşim değiştirdiği biçimle birlikte, şiirimize kendine özgü birtakım özler, hiç değilse konular getirmiştir. Yahya Kemal'i özel bir yerde, Türk şiirinin gelişme çizgisi dışında tutarak, yeni Türk şiirine Haşim'i başlangıç tutmak daha uygun olur kanısındayım. Haşim türlü sebeplerle değeri iyice bilinmemiş ozanımızdır." "Çağdaş Türk Şiiri -Türk Kültür Haftası Münasebetiyle-", s.74.

[28] "Önce Aruz Öldü", s.219-220.

[29] Hüseyin Cöntürk, Turgut Uyar şiirini çözümlediği kapsamlı bir incelemesini bitirirken [Cöntürk, 1959 Nisanında kaleme almış olduğu bu incelemesinde *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nı (1959) merkeze almış, yer yer de *Türkiyem* (1952) ve *Arz-ı Hâl*'deki (1949) şiirlerinden de verdiği örneklerle Uyar'ın o zamana kadar yayımlanan bu üç kitabından yola çıkarak değerlendirme ve yorumlarda bulunmuştur] onun "Korkulu Ustalık" başlıklı yazısındaki bu ifadeyi öncesiyle beraber alıntıladıktan sonra 'acemi kalmak' ve 'ustalaşmak' sorunsallarına dair içinde temenni ve uyarılar barındıran şu düşüncelerine yer verir: "Ben de bu yazımda şöyle diyeceğim: (1) Uyar merak etmesin, henüz ustalaşmış değil. (2) Ama o acemi de değil. Bu haliyle de dünden bugüne gelen şiirimizin önemli ve gerekli bir halkası olabilmiş durumda. (3) O istemese de biz onun ustalaşmasını istiyoruz. Şiirimize getirdiği yenilikler geliştirilmeye elverişlidir. Başka yenilikler peşinde koşacak yerde bu işe girişmesi daha akıllıca bir şey olur. Evet: "ortaya bir akımın ustası çıkarsa, o akımda yapılabilecek her şey yapılmış demektir. Bundan sonra yapılacaklar hep birörnek şeyler olacaktır." Bu söz doğrudur. Ama ustalaşamayan ve daha önemli yeniliklere kayamayan şairin de yazdıkları hep bir örnek şeyler olmaktan kendilerini kurtaramazlar. Ben kendi hesabıma, Uyar'ın böyle bir duruma düşmesini istemediğimden ustalaşmasını istiyorum". Cöntürk. (2006). *Çağının Eleştirisi I. Yapı Kredi Yayınları*. s.257-258.

[30] "Korkulu Ustalık", s.25-28.

[31] "Orhan Veli Üstüne Birkaç Not", s.385.

[32] A.g.y., s.386.

[33] "Ölçüler Eskidi", s.83-85.

[34] "Dergilerde/Eleştirmede Kalıp", s.248. Bir başka yazısında bu durumu ironik bir anlatımla şöyle somutlaştırır: "Kitaplar yazıldığı anlayışın ölçüleriyle değil, o hiç değişmeyeceğini sandığımız ölçülerle ya göklere çıkarılır ya da yadsınır. Bir şiir kitabı için yazılmış eleştirme yazısının adını ve kitaptan alınmış örnekleri değiştirip, bir başka kitap için söyleyebilirsiniz. Kitap eleştirenlerin ellerinde bir iki kural vardır. Vururlar kitabı onlara. "Bu

şiiirler samimi, yapmacıksız ve sade", "Şair güzel bir deyişe varmıştır bu şiiirlerde", "Yalın bir dille" falan... Niçin ille "Samimi, yapmacıksız ve sade"? Niçin ille "Güzel deyiş, yalın dil"? Huzurumuzdan kuşkulananmak aklımıza gelmiyor. Ben usandım artık bunlardan. İnadına "Kötü bir deyiş", inadına "Çetrefilli bir dil" diyorum." "Korkulu Ustalık", s.26-27.

[35] "Eleştirme Üzerine", s.51-53.

[36] "Gerçeğe Aykırı Bildiriler", s.29-30.

[37] "Ataç Şiirden Anlar Mıydı?", s. 359.

[38] "Ataç İçin", s.54-57.

[39] "Ataç'ın Ölüm Yıldönümü/Şiirle Ataç", s.146-148.

Kaynakça

Ahmet Oktay (2008). "Zamanla Göz Göze: "Uzaklarda Yapıldığı Sanılan Bir Şiir" in Arka Fonu". *İmkânsız Poetika*. İstanbul: İthaki Yayınları. 504-522.

Cöntürk, Hüseyin (2006). "Turgut Uyar". *Çağının Eleştirisi I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 203-258.

Çağın Şerife (hızl. 2013). "Bir Şair Üzerine". *Şiir Daima Şiir-Ataç'ın Şiir Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları. 505-507.

Karaca, Alaattin (2005). *İkinci Yeni Poetikası*, Ankara: Hece Yayınları.

Koçak, Orhan (2011). "Önsöz: Zorluğun İcadı, Yeniden". *Bahisleri Yükseltmek*. İstanbul: Metis Yayınları. 11-28.

Uyar, Turgut (2009). *Korkulu Ustalık*. hızl. Alaattin Karaca. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.